

Oživljanje lesarstva in gozdarstva – Iluzija ali realnost?

Stoletja je bil gozd življenjsko pomemben človekov sopotnik, les pa nepogrešljiv vir energije in vsestransko uporabna surovina. Nikoli pa ni bil tako zavržen in malovreden kot je zdaj, ko je politična elita uničila lesnopredelovalno panogo ter s tem tudi gozdarstvu spodrezala korenine. »Gozd in les sta nedeljiva pojma, kdor ne pozna enega, ne dojema drugega in narobe« (Dušan Mlinšek). Gozdarstvo in lesarstvo sta medsebojno odvisna in neločljivo povezana gospodarska podsistema, zanju velja: **če ni zagotovljene trajne pridelave in z njo usklajene porabe lesa, nastajajo težko rešljiva stanja.**

Slovenci smo „gozdni narod“, saj pride na vsakega državljanja pol hektarja gozda in štiri kubične metre letnega prirastka. Les je edina surovina, ki jo imamo več, kot je potrebujemo; toda naše vedenje je paradoksalno – lesa ne znamo razžagati, kaj šele predelati in izdelke dobičkonosno tržiti. Najboljšega izvažamo po dumpinških cenah, preostalega pa spreminjamo v dim in pepel, tako kot so to počeli naši jamski predniki pred 700.000 leti. Izvoz nepredelanega lesa ni nič drugega kot cenena razprodaja narodnega bogastva in eden od razlogov naše revščine. Ko je M. Brezigar leta 1918 sestavil prvi osnutek slovenskega gospodarskega programa, je apokaliptično napovedal, da bomo zašli v globoko krizo, če bomo zavrgli gozdove in les. Žal se je prerokba uresničila; posledice napačnega posttranzicijskega ravnanja občutimo sedaj, ko je država bankrotirala na moralnem, gospodarskem in socialnem področju, stroške razuzdanih bančnih orgij pa prevalila na pleča nič krivih državljanov.

Leta 1991 je Peterletova vlada sprejela zakon o denacionalizaciji, s katerim je Demos protipravno podržaval in domorodnim državljanom ukradel gozdove in jih velikodušno poklonil potomcem *ancien régime*. S tem ni zarezal samo v blagostanje živčih Slovencev, temveč je z milijardnimi dolgovi obremenil še nerojene rodove in prekršil najvišji moralno-etični imperativ človeštva – odgovornost do zanamcev. Nobena država ni uveljavila tako pogubnega zakona, čeprav je pred njegovimi uničevalnimi posledicami svaril tudi ekonomist Jeffrey Sachs.

S prehodom iz socializma v kapitalizem je dominancijo države nadomestila bolj demokratična gozdarska politika. Ker državnih gozdov ni bilo mogoče privatizirati, so bili za politike nezanimivi, zato so jih pustili v nemar oziroma so jih prepustili Slovenski ljudski stranki, ki pa ni razumela narave gozda in njene mikrokozmične pretvorbe sončne energije v visoko dodano vrednost, kaj šele njene ekološke, naravovarstvene in socialno-zdravstvene podstati. Z zakonom o gozdovih (1993) je uveljavila liberalno doktrino *laissez-faire*, razsekala, zbirokratizirala in umrtvila gozdarsko organizacijo. Ker so tako usahnili denarni tokovi, je zamrlo zanimanje za nego gozdov, brez nege pa ni stabilnih gozdov in tudi ne kakovostne pridelave. Če kakovost lesa ni več prioriteta, je gojenje gozdov nepotreben strošek, stroka pa *raison d'être*, kajti naravi prepuščen razvoj gozdov ne potrebuje gozdarjev, zadoščajo drvarji, ki lahko shajajo brez znanja, saj so drevesa uspešno podirali že naši kamenodobni predniki.

Z zakonom o privatizaciji je Demos omogočil tudi največjo krajo skupnega premoženja, ki po vrednosti prekaša večstoletno turško ropanje. Posledično smo v lesni industriji in gozdarstvu izgubili 40.000 delovnih mest, množico brezposelnih pa z družinami pahnili v siromaštvo. Čeprav gozd in les malo prispevata k družbenemu gospodarstvu, je ukinitve delovnih mest neprecenljiva škoda; le-ta je še posebno boleča, ker gre za delovna mesta na podeželju, kjer jih najbolj primanjkuje.

V socializmu je bila lesna industrija paradni konj slovenskega izvoznega gospodarstva; na nezahtevnem in s carinami zaščitenem jugoslovanskem trgu je prodala vse, kar je izdelala, zato ni zaznala potreb po razvojnih izboljšavah. Šele gospodarska kriza sredi osemdesetih let in srbska blokada slovenskega blaga leta 1988 sta razkrili njene slabosti. Ko smo po osamosvojitvi izdelke iz lesa izpostavili globalni konkurenci, je sledilo grenko spoznanje – posledice so bile uničujoče zlasti za zaostalo žagarsko in pohištveno industrijo. Nesreča je še toliko večja, ker je Slovenija „dežela bukovih gozdov“, bukev pa prevladuje na večini naših rastišč. Ker ni več

Geološka ura se odvija nazaj: vračamo se v čase solarne energije – tako kot pred poldrugim stoletjem, ko smo najvrednejšo hlodovino spreminjali v dim in pepel.

modna, se uporablja pretežno v kemični industriji in za ogrevanje. Toda gospodarna raba lesa je samo kaskadna, kar pomeni, da les uporabimo najprej snovno – za izdelke in šele v fazi razgradnje za toploto. S kurjenjem lesa sproščamo tudi nevaren toplogredni ogljikov dioksid, ki bi bil sicer v izdelkih neškodljivo shranjen desetletja in stoletja.

Raba lesa se spreminja; v 20. stoletju so les nadomestile cenejše umetne snovi: kovine, beton in plastika. V sodobnih bivališčih je malo lesa, niti toliko, da bi nanj potrkali za srečo in zdravje; še največ ga je v talnih oblogah. V času Kraljevine Jugoslavije smo bili med pomembnejšimi evropskimi ponudniki parketov, v socializmu smo njegovo izdelavo nespametno opustili in dandanes nismo sposobni ponuditi enostavnih klasičnih, kaj šele večslojnih, pobrušenih in lakiranih parketov. Najbolj žalostno je, da razen parketov in pohištva uvažamo celo drva, oglje in lubje (okrasno).

Sodobni razvoj temelji na zakonu o množični produkciji in z njo povezani stroškovni degresiji. Serijska proizvodnja terja homogeno surovino, to pa ni naraven les, saj je znan po svoji dimenzijski svojeglavosti, higroskopičnosti idr. slabostih. Sodobne potrošniške družbe, obsedene z dogmo razvoja in rasti, so uperjane v količine, ker jih je lažje nadzirati kot kakovost. Zato je v lesni industriji

prevladala kapitalno intenzivna kemična proizvodnja nad tradicionalno žagarsko in mehansko. Les za kemično predelavo je nezahteven in malovreden ter se prodaja po teži. Največje spremembe je prinesel razvoj lesnih plošč, ki so izrinile tradicionalne izdelke iz masivnega in furniranega lesa. Izdelki iz kompozitov so cenejši, a manj kakovostni in celo zdravju škodljivi ter jih ne moremo primerjati z žlahtnim, naravnim lesom, ki izžareva lepoto, oddaja eterične vonjave in izraža srečno domačnost. Iz pohištva, ki je izdelano iz plastificiranih lesnih kompozitov, izhlapeva rakotvoren formaldehid. Rak pa ni samo najnevarnejša bolezen, temveč je metafora za vse sodobne okoljske grehe.

Toplino in lepoto domačega okolja izžareva leseno pohištvo, kakršnega že pol stoletja uspešno trži družba IKEA, ki v slogu skandinavskega minimalizma, z dovršeno kreativnostjo in enostavnostjo ponuja ceneno kakovost bivanja. Večini naših obrtnikov in podjetnikov preostane samo manj zahtevna, nišna proizvodnja v majhnih in srednje velikih obratih, ki se bodo z inovacijami in vrhunskim oblikovanjem postopoma razvili in povečevali število zaposlenih. To pa ne izključuje unikatnega in umetniško oblikovanega trajnejšega pohištva, izdelanega po meri za zahtevne naročnike. Toda začeti bomo morali pri žagah, tako kot pred 750

leti, ko so vodne žage omogočile mehanizirano obdelavo lesa. Razdrobljenost gozdne posesti odločilno sovplova na razdrobljenost lesnoindustrijskih obratov. V Dravski banovini je bilo na Slovenskem 2.000 venecijank in 150 parnih žag; tudi slednje so bile majhne. V Bosni in Hercegovini je ena sama žaga razžagala več lesa kot vse slovenske žage skupaj. Zmogljivosti sodobnih žag se merijo v milijonih kubikov; tako bi npr. ena sama žaga v Vancouvru razžagala celoten etat naših gozdov – sedem milijonov kubičnih metrov.

Dokler se domača lesna industrija ne bo obnovila, tudi za naše gozdove ni pričakovati „renesanse“, kajti **gozdarska kriza je kriza lesne predelave**. Oživljanje lesne industrije bo zahtevno in dolgotrajno. Za strateško in visokotehnološko industrijo nimamo znanja niti kapitala, poleg tega smo zanjo premajhni, kajti donosni so samo obrati z velikimi zmogljivostmi. Uničujoč udarec je zadala denacionalizacija, z njo se je površina državnih gozdov skrčila od nekdanjih 67 na 20 %, toda denacionalizacija še ni končana! Skromni ostanki državnih gozdov niso več zadostna surovinska hrbtnica za morebitna nova podjetja. Tako smo nepopravljivo izničili tudi finančne in druge prednosti „ekonomije obsega“. Na les iz zasebnih gozdov pa ni mogoče računati, ker se le-ti nezadržno drobijo. Po drugi svetovni vojni je bilo 140.000 lastnikov gozdov, dandanes jih je blizu pol milijona in večina se bo zadovoljila z drvni, s katerimi bo krpala osiromašen družinski proračun. V obdobju od sredine 19. do sredine 20. stoletja se je število lastnikov podvojilo, v naslednjih petdesetih letih pa potrojilo. Če se bo trend nadaljeval, bo do sredine 21. stoletja vsak Slovenec lastnik neke gozdne parcelice.

Cilj povezav „gozd – les“ je čim večja uporaba domačega lesa. Toda zanj bomo morali najprej izzvati povpraševanje, brez katerega ne bo „zelenega preboja“, kakršen je leta 1953 uspel Niku Kralju z revolucionarnim stolom Rex. Najpreprosteje in najučinkoviteje bi povečali rabo lesa, če bi gradili več lesenih stavb, saj je v enodružinsko hišo vgrajeno od 40 do 50 kubičnih metrov lesa. Les je najstarejši gradbeni material, ki je globoko zaznamoval kulturo naših prednikov. Ko so kamen, opeka in kovine prevzeli konstrukcijski primat, je les začel izgubljati na pomenu. Njegova raba se

je zmanjšala, kar se je v strnjenih naseljih zaradi požarne ogroženosti dogajalo že v srednjem veku. Lesene zgradbe so ohranjali samo v hladnejših okoljih Skandinavije, Rusije in Severne Amerike, kjer je še dandanes 75 do 85 % hiš iz lesa. Zaradi vse večje ekološke ozaveščenosti, varčevanja z energijo in želje po bivalnem ugodju se večja naklonjenosti leseni gradnji. V Evropi doživlja gradnja z lesom razcvet, mi pa se obnašamo, kot da še vedno velja zakon o prepovedi gradnje lesenih hiš, ki ga je leta 1753 uveljavila Marija Terezija. Širijo se celo namigovanja, češ da so v lesenih kočah živeli necivilizirani barbari. Medtem ko je v Avstriji vsaka tretja novozgrajena hiša iz lesa in z našim lesom zapolnjujejo cele mestne četrti, kjer gradijo tudi večnadstropne stolpnice iz lesa, naša ekološko neozaveščena in konservativna arhitekturna stroka ni prepoznala lesene gradnje za kakovostno.

Nekoč so bili gozdovi nacionalna „srebrnina“, dandanes pa so zgolj malovredna pritiklina, v katero se usmerijo medijski žarometi samo ob katastrofalnih naravnih nesrečah (umiranje, žled). Še ne tako davno smo živeli v prepričanju, da so gozdovi naša razvojna prednost, les pa surovina prihodnosti, kar se je izkazalo za velikansko utvaro, ki se je razblinila po osmosvojitvi. Na svetu se vsako leto poveča raba lesa za dve odstotni točki, pri nas pa smo priče paradoksalnemu pojavu, ko vsako leto ostaja v gozdovih več milijonov kubičnih metrov neizkoriščene lesne gmote. Ostarelim gozdovom upada življenjska moč, stabilnost in samoohranitvena sposobnost, zato je varstvo gozdov osrednje področje javne gozdarske službe. Zaradi slabega gospodarjenja mora namreč z velikimi in nepotrebnimi stroški popravljati napake brezbržnih lastnikov gozdov, namesto da bi vse sile strnili v nego.

Že vse predolgo izgubljamost stik z evropskim, pa tudi globalnim razvojem, zato so pričakovana o oživitvi povezav „gozd – les“ bolj iluzija kot resničnost. Domoljubne parole Les je lep, Kupujmo slovensko, Les zares in Kupujmo domače bodo ostale svojevrstna zgodovinska ironija, če se stanje v kratkem ne bo spremenilo; izgubili bomo vse znanje o rabi lesa, ki smo ga zbirali desetletja, skratka celoten „know-how“, ki ga je tako mojstrsko obvladal Jože Plečnik.

Mag. Mitja CIMPERŠEK